

УДК 613.83

DOI <https://doi.org/10.32782/pub.health.2024.1.21>

Хоронжевська Інна Станіславівна,
кандидат медичних наук, старший викладач
кафедри громадського здоров'я та фізичного виховання
Національного університету «Острозька академія»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1837-0443>

Орленко Ірина Костянтинівна,
директор Рівненського обласного
благодійного фонду «Наше Майбутнє»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-1827-2933>

Гринішин Андрій Леонідович,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності «Громадське здоров'я»
Національного університету «Острозька академія»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1873-9182>

АНАЛІЗ ПРИЧИН ТА ЧИННИКІВ НЕМЕДИЧНОГО ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ ПРЕПАРАТІВ ІН'ЄКЦІЙНИМ ШЛЯХОМ У МІСТІ ЛУЦЬКУ, ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Анотація. В статті систематизовано та описано результати проведеного дослідження стосовно причин та чинників початку вживання наркотиків ін'єкційним шляхом на базі Волинської філії Рівненського обласного благодійного фонду «Наше Майбутнє». Основною метою цього дослідження є аналіз причин захворювань наркоманіями у місті Луцьку, Волинської області для попередження цих захворювань та зменшення поширення передачі вірусних гепатитів В та С, ВІЛ-інфекції, туберкульозу шляхом здійснення профілактичної роботи серед людей, котрі вживають наркотики ін'єкційно.

Актуальність. Немедичне вживання наркотичних речовин є шкідливим для здоров'я людини, що призводить до захворювань наркоманією, боротьба з якими становить світову проблему. Вживання наркотиків зазвичай починається в підлітковому віці. Фактори зловживання наркотиками включають різноманітні захисні фактори та фактори ризику. Таким чином, проведення емпіричного дослідження має на меті визначити фактори, причини та чинники початку вживання наркотичних препаратів ін'єкційно.

Мета роботи – проаналізувати та визначити причини та чинники початку вживання наркотиків ін'єкційно у місті Луцьку, Волинської області.

Матеріали та методи. У роботі використовувались аналітичні прийоми епідеміологічного методу, описовий, статистичний та графічні методи. Проведено емпіричне дослідження щодо визначення факторів, причин та чинників початку вживання наркотичних препаратів ін'єкційно серед отримувачів профілактичних послуг Волинської філії Рівненського обласного благодійного фонду «Наше Майбутнє».

Результати дослідження. На основі проведеного емпіричного дослідження констатуємо, що є чіткі наслідки для нашого розуміння патогенезу та профілактики вживання наркотиків у ранньому дорослому віці. У ньому пояснюється, що перед початком вживання наркотичних препаратів є чіткі причини та чинники соціального характеру зловживанням психоактивними речовинами.

Висновки. Встановлено, що більшість опитаних респондентів відзначили, що основними мотивами початку вживання наркотиків були гострі відчуття нещастя, незадоволеності, депресії, тривоги, нудьги, відчуття невпевненості в собі, а також відсутність достатньої любові та підтримки від рідних та близьких. Можна стверджувати, що перед першим вживанням наркотиків у респондентів вже були друзі та однолітки, які пробували наркотичні речовини. Також варто зазначити, що люди без постійного місця проживання мають багато друзів і активно взаємодіють зі своїм оточенням. Опитані молоді люди, які вживали наркотичні препарати ін'єкційно зазначили, що в місті Луцьку, Волинській області вони досить легко можуть придбати наркотичні засоби для немедичних ін'єкцій.

Ключові слова: люди, котрі вживають наркотичні препарати ін'єкційно, наркоманія.

Khoronzhevska I. S., Orlenko I. K., Hrynishyn A. L. Analysis of the causes and factors of non-medical use of narcotics by injection in the city of Lutsk, Volyn region

Abstract. The article systematizes and describes the results of the conducted research on the causes and factors of the initiation of drug use by injection on the basis of the Volyn branch of the Rivne Regional Charitable Foundation «Our

Future». The main goal of this study is to analyze the causes of drug addiction diseases in the city of Lutsk, Volyn region in order to prevent these diseases and reduce the spread of viral hepatitis B and C, HIV infection, and tuberculosis by conducting preventive work among people who use drugs by injection.

Actuality. *Non-medical use of narcotic substances is harmful to human health, which leads to drug addiction diseases, the fight against which is a global problem. Drug use usually begins in adolescence. Drug abuse factors include a variety of protective and risk factors. Thus, conducting an empirical study aims to determine the factors, causes and factors of starting the use of narcotic drugs by injection.*

The purpose of the work *is to analyze and determine the reasons and factors for the initiation of injecting drug use in the city of Lutsk, Volyn region.*

Materials and methods. *Analytical methods of the epidemiological method, descriptive, statistical and graphic methods were used in the work. An empirical study was conducted to determine the factors, causes and factors of the initiation of injecting drug use among the recipients of preventive services of the Volyn branch of the Rivne Regional Charitable Foundation «Our Future».*

Research results. *Based on the conducted empirical research, we state that there are clear implications for our understanding of the pathogenesis and prevention of drug use in early adulthood. It explains that before the use of narcotic drugs, there are clear reasons and social factors for the abuse of psychoactive substances.*

Conclusions. *It was established that the majority of respondents noted that the main motives for starting to use drugs were acute feelings of unhappiness, dissatisfaction, depression, anxiety, boredom, a sense of self-doubt, as well as a lack of sufficient love and support from family and friends. It can be argued that before the first use of drugs, the respondents already had friends and peers who tried narcotic substances. It is also worth noting that people without a permanent place of residence have many friends and actively interact with their environment. Interviewed young people who used narcotic drugs by injection noted that in the city of Lutsk, Volyn region, they can quite easily purchase narcotic drugs for non-medical injections.*

Key words: *people who use narcotic drugs by injection, drug addiction.*

Вступ. Епідемія ВІЛ-інфекції/СНІДу, вірусних гепатитів В і С та туберкульозу в Україні, зокрема і серед людей, які вживають наркотики ін'єкційно (ЛВНІ), є вагомою проблемою громадського здоров'я, що вимагає посиленої уваги та ефективних стратегій моніторингу та профілактики. Зараження ЛВНІ цими хворобами створюють загрозу не лише для їхнього здоров'я, але й для громадського здоров'я загалом, зокрема через високий ризик поширення цих захворювань у спільноті.

Немедичне застосування психоактивних речовин спричиняє серйозні ризики для громадського здоров'я у світі та Україні. Вживання наркотиків негативно впливає на здоров'я людей, сприяє розвитку соматичних, інфекційних і психічних захворювань, призводить до наркозалежності і є однією з причин збільшення смертності та рівня інвалідності серед населення.

Проаналізувавши наукову літературу, можна сказати, що кількість чинників, що впливають на розвиток наркоманії, постійно збільшується, змінюються їх якісні характеристики. Тому причини наркоманії не можна звести до якогось єдиного чинника. Іноді одна причина призводить до наркоманії, а іноді низка причин, що діють на особистість в одному напрямі, ведуть до її розвитку. Може бути комплекс причин, несприятливих умов і сприятливих чинників, кожний з яких різною мірою зумовлює розвиток наркоманії [8].

Мета дослідження – визначити та проаналізувати причини та чинники початку вживання наркотичних препаратів ін'єкційним шляхом.

Для досягнення поставленої мети виконали такі завдання:

- ознайомилися з роботами провідних зарубіжних та вітчизняних науковців;
- охарактеризували поняття наркотичної залежності;
- ознайомилися з специфікою профілактичної роботи Волинської філії Рівненського обласного благодійного фонду «Наше Майбутнє»;
- проаналізували фактори, причини та чинники початку вживання наркотиків ін'єкційним шляхом.

Об'єкт дослідження – захворюваність наркоманією у місті Луцьк, Волинської області.

Предмет дослідження – причини та чинники початку немедичного вживання наркотичних речовин серед населення міста Луцьк, Волинської області.

Матеріали та методи. Для досягнення мети використано загальнонаукові методи: аналіз і синтез науково-теоретичних джерел з проблеми дослідження, порівняння й узагальнення науково-теоретичних даних та емпіричні: епідеміологічне, одномоментне, суцільне, проспективне польове дослідження факторів немедичного вживання наркотичних препаратів ін'єкційно за допомогою методу анкетування.

Результати дослідження та обговорення. Аналіз статистичних даних КП «Волинський медичний центр терапії залежностей» показав, що у Волинській області захворюваність населення на розлади психіки та поведінки внаслідок

вживання психоактивних речовин (РПВП) за 2022 рік становила 98,18 на 100 тисяч населення, що було на 8,79% нижче аналогічного показника за 2021 рік (107,64) (рис.1). В той же час, захворюваність на РПВП за 2021 рік була в 1,9 разів більша, ніж в Україні (55,93). Найвищі показники захворюваності на РПВП в 2022 році спостерігались в місті Луцьк (152,18) та Камінь-Каширському районі (117,50).

Необхідно зазначити, що захворюваність на розлади психіки від вживання наркотичних речовин (наркоманії) населення області в 2022 році зросла у порівнянні з 2021 роком в 2,4 рази та становила 10,11 на 100 тисяч населення (показник 2021 р. – 4,29), в м. Луцьк цей показник був значно вищим – 23,95, у Володимирському район – 19,51; Ковельському районі – 7,50.

В структурі захворюваності на РПВП хворі на алкогольну залежність становили 81,1%, алкогольні психози – 7,7%, наркотичну залежність – 11,0%, токсикоманічну залежність – 0,2% (рис. 2).

Кожна наступна ін'єкція або немедичне вживання наркотичних речовин ін'єкційно неодмінно скорочує життя. Поступово, непомітно для людини, отруйні речовини наркотиків руйнують та виснажують організм, зменшують тривалість життя в 4–5 разів.

Зазвичай, третина людей, котрі вживають наркотики ін'єкційно померли від наслідків свого стану через 5 років після початку вживання наркотиків, а середній вік життя хронічного наркомана рідко перевищує 30 років, оскільки організм не здатний витримувати постійний стрес і висна-

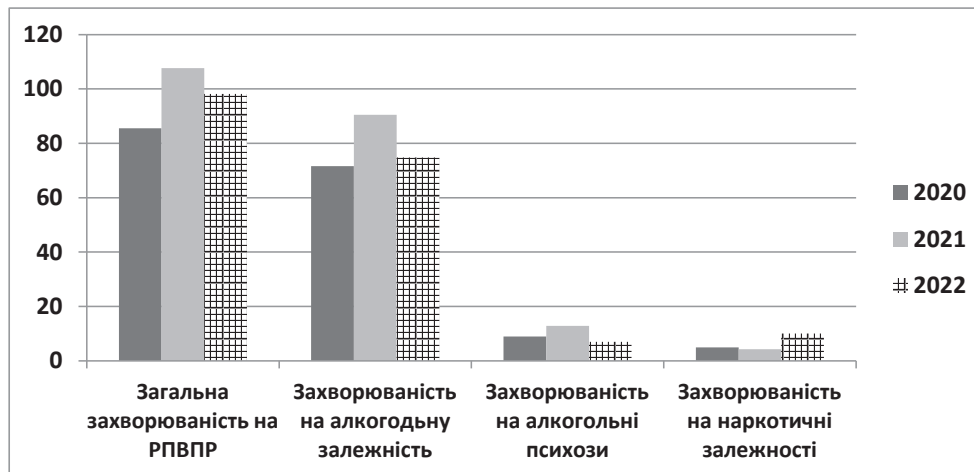

Рис. 1. Захворюваність населення на розлади психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин (РПВП) населення Волинської області за 2020–2022 роки

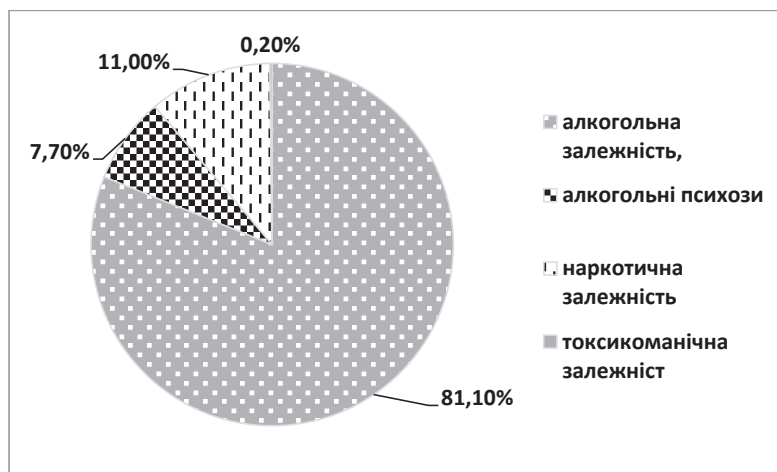

Рис. 2. Структура захворюваності населення на розлади психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин (РПВП) населення Волинської області за 2022 рік

ження. Рівень смертності серед тих, хто вживає наркотики, є дуже високим.

Смертність населення області з приводу психічних та поведінкових розладів внаслідок вживання психоактивних речовин як безпосередньої причини смерті та ускладнень внаслідок наркологічної патології у 2022 році за статистичними даними Головного управління статистики у Волинській області Державної служби статистики України становила 22,68 на 100 тис. населення (2021 р. – 32,69) (табл. 1).

Результати сероепідеміологічного моніторингу за 2022 рік серед людей, які вживали наркотичні препарати ін'єкційно, показали, що у Волинській області серед 164 обстежених осіб у 12 (7,3%) були виявлені антитіла до ВІЛ, що було на 17,8% вище, ніж в Україні (6,0%). Серед 218 пацієнтів області, які отримували замісну підтримуючу терапію (ЗПТ) у 2023 році, у 53 осіб (24,3%) були виявлені антитіла до ВІЛ-інфекції, 88 осіб (40,4%) хворіли вірусними гепатитами В та С, ще 3 (1,4%) хворіли туберкульозом.

Наведені вище дані демонструють, що стан захворюваності наркоманіями у Волинській області та м. Луцьку є серйозною проблемою громадського здоров'я, що вимагає уваги, обговорення та розв'язання.

Немедичне вживання наркотичних речовин є глобальною проблемою; 5,6% населення світу у віці 15–64 років хоча б раз вживали наркотики протягом 2016 року [10]. Доведено, що немедичне вживання наркотиків серед молодих людей є вищим, ніж серед літніх людей для більшості наркотичних речовин. Зловживання наркотиками також зростає в багатьох країнах, особливо серед молодих чоловіків віком від 15 до 30 років. Підвищення тягаря внаслідок зловживання наркотиками серед підлітків і молодих дорослих було показано в дослідженні Global Burden of Disease

(GBD) у 2013 році [6]. Близько 14% загального тягаря здоров'я молодих чоловіків спричинено зловживанням алкоголем і наркотиками. Молоді люди також частіше помирають від розладів, пов'язаних із вживанням психоактивних речовин [11], і канабіс є наркотиком вибору серед таких споживачів [7].

Найбільш схильною до наркотичної залежності є підлітки [9]. Критичний вік початку вживання наркотиків починається з підліткового періоду, а максимальне вживання наркотиків припадає на молодь 18–25 років [10].

У цей період у підлітків спостерігається сильна схильність до експериментування, допитливість, сприйнятливості до тиску однолітків, бунт проти авторитетів, низька самооцінка, що робить таких осіб вразливими до зловживання наркотиками [2]. У підлітковому віці основний процес розвитку зазвичай включає зміну відносин між особистістю та кількома рівнями контексту, в якому молода людина звикла жити. Варіації в змісті та часі цих відносин сприяють різноманітності в підлітковому віці та представляють джерела ризику або захисні фактори протягом цього періоду життя [8]. Усі ці фактори мають вирішальне значення для того, щоб допомогти молодим людям повністю розвинути свій потенціал і досягти найкращого здоров'я під час переходу до дорослого життя.

Зв'язки між сімейним кліматом, характеристиками однолітків і вживанням наркотиків були в центрі уваги багатьох досліджень протягом останніх кількох десятиліть [3]. Виховання дітей, особливо знання батьків про друзів їхніх дітей і місцезнаходження (тобто моніторинг), є сімейним показником, який найбільш ретельно досліджується як предиктор початку та продовження вживання підлітками наркотиків і пов'язаної з ними поведінки [1]. Кілька досліджень, які розглядали інші

Таблиця 1

Смертність населення області з приводу психічних та поведінкових розладів внаслідок вживання психоактивних речовин

Причина смерті	2020 рік		2021 рік		2022 рік	
	абс. число	показник на 100 тис. нас.	абс. число	показник на 100 тис. нас.	абс. число	показник на 100 тис. нас.
Алкогольна залежність	333	32,37	351	34,25	230	22,58
Наркотична залежність	2	0,19	4	0,39	1	0,10
Всього	335	32,57	335	32,69	231	22,68

аспекти сім'ї, такі як подружні конфлікти та ворожість у стосунках між братами та сестрами, також виявили докази зв'язку з проблемними наслідками для підлітків, включаючи вживання наркотиків [5]. Поза сім'єю характеристики однолітків (наприклад, правопорушення) мають добре встановлені зв'язки з проблемами поведінки підлітків і вживанням наркотиків [5]. Однак було менше досліджень, які б розглядали, як ці різні міжособистісні стосунки можуть працювати разом, впливаючи на немедичне вживання наркотиків, і не було достатніх досліджень того, чи відображають ці впливи зовнішній тиск, що діє на дитину, чи характеристики дитини ініціюють і формують деякі або всі ці очевидні соціальні ризики [4].

Щоб допомогти з'ясувати, як ці впливи збалансовані, а також відносно роль дитини та екзогенних соціальних впливів проведено польове експериментальне дослідження в 2023 році, котре було спрямоване на виявлення причин немедичного вживання наркотиків, ефективності надання послуг людям, котрі вживають наркотики ін'єкційно (ЛВНІ) на базі Волинської філії Рівненського обласного благодійного фонду (РОБФ) «Наше Майбутнє».

У дослідженні взяли участь 30 осіб – клієнтів благодійного фонду. З яких: 18 осіб (60%) – чоловічої статі та 12 (40%) – жіночої. Віковий діапазон – 24 – 47 років. Всі респонденти є учасниками профілактичної програми для людей, які вживають наркотичні препарати ін'єкційно (ЛВНІ) у місті Луцьку, Волинської області, з них – 70% лікувалися від наркотичної залежності.

В якості методу дослідження ми використали розроблену нами анкету. Місцем проведення польового дослідження був центральний офіс надання послуг Волинської філії РОБФ «Наше Майбутнє».

При відборі респондентів використовувалися відповідні критерії, на основі яких у процесі інтерв'ю здійснювався відбір учасників (табл. 2).

Узагальнивши результати анкетування ми встановили, що 100% респондентів вживають наркотики ін'єкційним шляхом, а впродовж останніх 30 днів – 4 опитуваних клієнтів відповіли, що вживали наркотик неін'єкційним шляхом, а решта – 26 – ін'єкційним.

В ході нашого дослідження факторів, що впливають на немедичне вживання наркотиків, ми аналізували, чи отримували респонденти достатньо любові та тепла від близьких родичів у дитинстві.

Аналіз даних свідчить про те, що понад 70% людей, які вживають наркотики ін'єкційно і брали участь у нашому дослідженні, відчували відсутність любові та тепла у дитинстві. Це могло бути однією з причин, що вплинуло на їх рішення почати вживати наркотики.

У ході опитування ми також досліджували мотиви, які підштовхнули респондентів до вживання наркотиків. Більшість опитаних (70%) вказали, що почали це робити з цікавості та бажання провести експеримент над своєю свідомістю.

Мікрооточення, в якому опиняється особистість, має значний вплив на прийняття рішення щодо вживання наркотиків. Усвідомлюючи це, ми у процесі опитування пропонували респондентам відповісти на питання: «Чи були ваші друзі та однолітки, які вже вживали наркотики, перед тим, як ви спробували наркотичні препарати вперше?».

Аналіз даних, наведених у табл. 3 та рис. 3, демонструє, що у 40,0% ЛВНІ, які почали вживати наркотичні препарати в місті Луцьку, вже були друзі та знайомі, які вже мали досвід вживання наркотиків. Важливо відзначити, що таку ж саму кількість респондентів відповіли про відсутність таких знайомих. Це свідчить про те, що мікрооточення значно впливає на рішення про вживання наркотиків. Це підкріплюється результатами аналізу відповідей про причини першого вживання наркотиків, адже майже 37,3% опитаних зазначили, що друзі або знайомі тиснули на них, щоб спробувати наркотик.

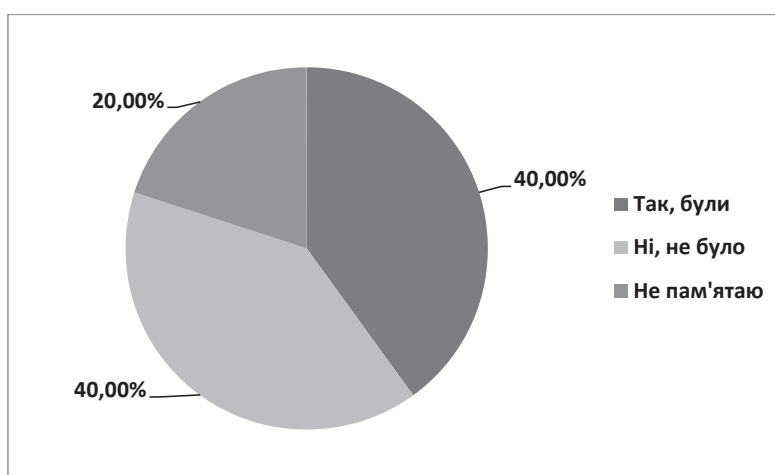
Таблиця 2

Критерії включення та/або виключення респондентів для участі в дослідженні

Критерії включення ЛВНІ для участі в дослідженні:
вік від 16 років на момент залучення до дослідження;
добровільна згода в отриманні інформації стосовно розробленої анкети;
проживають/працюють/навчаються в місті Луцьку, де проходить дослідження.
Критерії виключення ЛВНІ від участі в дослідженні:
участь в опитуванні не більше ніж один раз протягом проведення цього дослідження (повторне опитування особи не проводилось)
відмова респондента брати участь в дослідженні;
знаходження респондента під впливом алкоголю або/та наркотиків.

Оцінка ЛВНІ, респондентами м. Луцька, свого оточення щодо наявності досвіду вживання наркотиків

Варіанти відповіді	В абс. числах	%
1. Так, були	12	40,0
2. Ні, не було	12	40,0
3. Не пам'ятаю	6	20,0

Рис. 3. Варіанти відповіді ЛВНІ на питання «Чи були у вас друзі та однолітки, які вже вживали наркотики перед тим, як ви спробували наркотичні препарати вперше?»

Також у ході опитування ми встановили, що 90,5% респондентів у момент першого вживання наркотиків перебували у компанії, де був присутній хоча б один з їхніх знайомих.

Сучасні наукові дослідження підтверджують, що у багатьох випадках основною причиною вживання наркотиків є проблеми в особистому житті та психічний стан людини. З цієї причини під час опитування ми звертали увагу на те, у якому стані перебували респонденти перед тим, як вперше вживали наркотики. Узагальнені дані щодо оцінки учасниками дослідження цього стану подаємо у табл. 4 та рис. 4.

За результатами аналізу, поданих у табл. 4 та рис.4, стає очевидним, що згадані проблеми були актуальними для 40,0% респондентів, тоді як 33,3% стверджували, що не пам'ятають про свій стан перед першим вживанням наркотиків. Чимало опитаних, майже третина, не вважають цей фактор важливим у прийнятті рішення про вживання наркотиків.

Вживання наркотиків суттєво впливає на коло, характер і спосіб спілкування наркозалежної особи з оточуючими, що може виявитися у втраті зв'язків, погіршенні комунікації та виникненні міжособистісних проблем. Під час дослідження цього аспекту ми встановили, що для більшості респондентів, які взяли участь у нашому

дослідженні, ці проблеми не були актуальними, оскільки 53,3% з них легко встановлюють спільну мову з оточуючими та мають багато друзів. Опрацьовані результати наведені в табл. 5 та рис. 5.

Насторожує факт, що 93% респондентів відзначили, що в місті Луцьку, Волинської області, легко придбати наркотичні засоби для немедичних ін'єкцій.

Висновки.

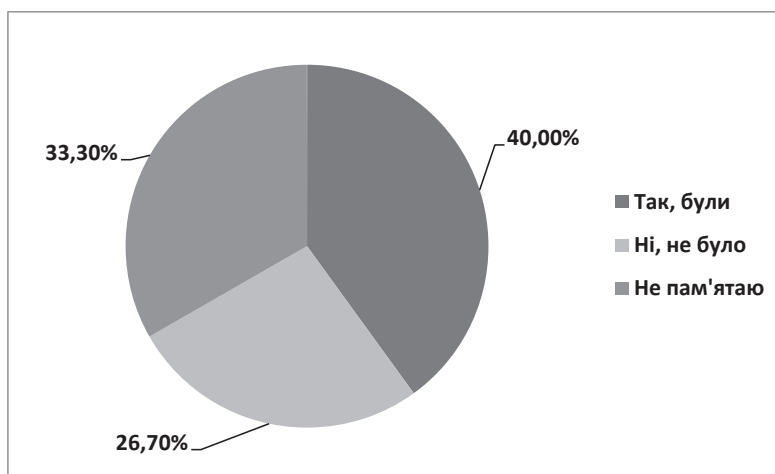
1. Захворюваність на розлади психіки від вживання наркотичних речовин (наркоманії) населення Волинської області в 2022 році зросла у порівнянні з 2021 роком у 2,4 рази та становила 10,11 на 100 тисяч населення (показник 2021 р. – 4,29), у м. Луцьк цей показник був значно вищим – 23,95, у Володимирському район – 19,51; Ковельському районі – 7,50. Серед 218 пацієнтів області, які отримували замісну підтримуючу терапію у 2023 році, у 53 осіб (24,3%) були виявлені антитіла до ВІЛ-інфекції, 88 осіб (40,4%) хворіли вірусними гепатитами В та С, ще 3 (1,4%) хворіли туберкульозом.

2. Основними причинами початку вживання наркотиків для респондентів міста Луцька були гострі відчуття нещастя, незадоволеності, депресії, тривоги, нудьги та невпевненості в собі, а також відсутність достатньої любові і душевного тепла від рідних та близьких.

Таблиця 4

Розподіл ЛВНІ, респондентів м. Луцька, за їхніми оцінками наявності відчуття нещастя, незадоволеності, депресії, тривоги, нудьги, невпевненості у собі перед першим вживанням наркотиків

Варіанти відповіді	В абс. числах	%
1. Так, були	12	40,0
2. Ні, не було	8	26,7
3. Не пам'ятаю	10	33,3

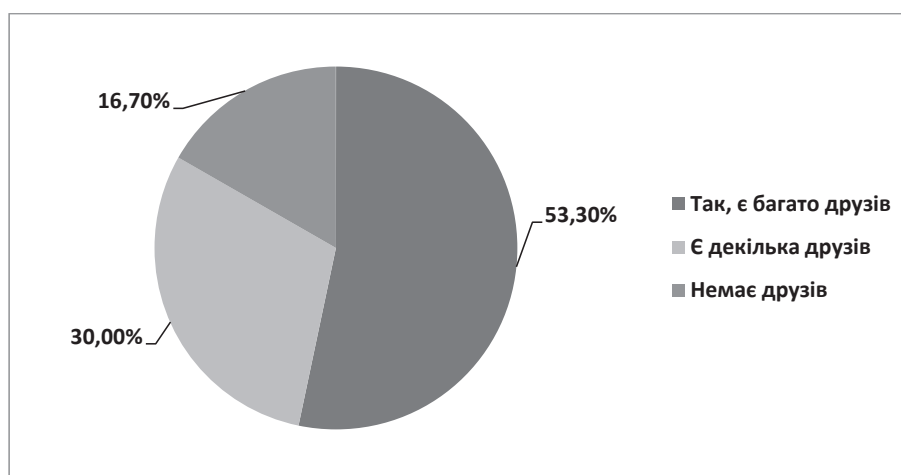

Рис. 4. Розподіл ЛВНІ, респондентів м. Луцька, за їхніми оцінками наявності відчуття нещастя, незадоволеності, депресії, тривоги, нудьги, невпевненості у собі перед першим вживанням наркотиків (%)

Таблиця 5

Розподіл ЛВНІ, респондентів м. Луцька, за наявності у них друзів

Варіанти відповіді	В абс. числах	%
1. Так, багато	16	53,3
2. Є декілька друзів	9	30,0
3. Немає друзів	5	16,7

Рис. 5. Розподіл ЛВНІ, респондентів м. Луцька, за наявності у них друзів (%)

3. Перед першим вживанням наркотиків у респондентів вже були друзі та однолітки, які пробували наркотичні засоби. Важливо також зауважити, що люди, які вживають наркотичні препарати ін'єкційно у місті Луцьку, мають значну кількість друзів і підтримують активне спілкування з оточуючими. У місті Луцьку, Волинській області респонденти ЛВНІ відзначили, що їм легко придбати наркотичні засоби для ін'єкцій.

4. Кожна наступна ін'єкція або немедичне вживання наркотичних речовин ін'єкційно неодмінно

скорочує життя. Поступово, непомітно для людини, отруйні речовини наркотиків руйнують та виснажують організм, зменшують тривалість життя в 4–5 разів.

5. Зазвичай, третина людей, котрі вживають наркотики ін'єкційно померли від наслідків свого стану через 5 років після початку вживання наркотиків, а середній вік життя хронічного наркомана рідко перевищує 30 років, оскільки організм не здатний витримувати постійний стрес і виснаження. Рівень смертності серед тих, хто вживає наркотики, є дуже високим.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дослідження з етіології, профілактики та лікування хімічних залежностей: конспекти основних статей. Частина 1. посібник / Кол. авт.; За заг. ред. доцента О.О. Сердюка та В.В. Бурлаки. Харків : Діса плюс, 2015. 478 с.
2. Кокун О.М. Передумови та негативні наслідки розповсюдження наркоманії. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. № 10. С. 10–11.
3. Лікування опіоїдної залежності агоністами опіоїдів: Навч.-метод. посіб. для лікарів-інтернів і лікарів-слухачів закл. післядиплом. освіти / Дворяк С. В. та ін. К.: К.І.С., 2012. 286 с.
4. Особистісний вибір: психологія відчаю та надії / За ред. Т.М.Титаренко. К.: Міленіум, 2005. 336 с.
5. Помиткіна Л.В., Злагодух В.В., Хімченко Н.С., Погорільська Н.І. Психологія сім'ї. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. 270 с.
6. Degenhardt L., Stockings E., Patton G., Hall W.D., Lynskey M. The increasing global health priority of substance use in young people. *Lancet Psychiatry*. 2016. 3(3). 251–64. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(15\)00508-8](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(15)00508-8)
7. Holm S., Sandberg S., Kolind T., Hesse M. The importance of cannabis culture in young adult cannabis use. *J Subst Abus*. 2014. 19(3).251–6.
8. Ismail R., Ghazalli M.N., Ibrahim N. Not all developmental assets can predict negative mental health outcomes of disadvantaged youth: a case of suburban Kuala Lumpur. *Mediterr J Soc Sci*. 2015. 6(1). 452–9. <https://doi.org/10.5901/mjss.2015.v6n5s1p452>.
9. Luikinga S.J., Kim J.H., Perry C.J. Developmental perspectives on methamphetamine abuse: exploring adolescent vulnerabilities on brain and behavior. *Progress Neuro Psychopharmacol Biol Psychiatry*. 2018. 87(Pt A). 78–84. <https://doi.org/10.1016/j.pnpbp.2017.11.010>.
10. Nation U. World Drug Report 2018 (United Nations publication, Sales No. E.18X.XI.9. United Nation publication). 2018. URL: <https://www.unodc.org/wdr2018>.
11. Ritchie H., Roser M. Drug Use – Our World in Data: Global Change Data Lab; 2019. URL: <https://ourworldindata.org/drug-use>.

REFERENCES:

1. Research on the etiology, prevention and treatment of chemical addictions: abstracts of the main articles. Part 1. manual / Qty. author; In general ed. Associate Professor O.O. Serdyuk and V.V. Burglars – Kharkiv: Disa plus, 2015. – 478 p.
2. Kokun O. M. Prerequisites and negative consequences of the spread of drug addiction / O. M. Kokun // Practical psychology and social work. – 2004. – No. 10. – P. 10 – 11.
3. Treatment of opioid addiction with opioid agonists: Teaching method. manual for medical interns and medical trainees postgraduate of education / Dvoryak S. V. et al. – K.: K.I.S., 2012. – 286 p.
4. Personal choice: psychology of despair and hope / Ed. T.M. Tytarenko. – K.: Millennium, 2005. – 336 p.
5. Pomytkina L.V., Zlagodukh V.V., Khimchenko N.S., Pohorilska N.I. P Psychology of the family. Study guide for students of higher educational institutions. – K.: Ed.-vo Nats. aviation «NAU-Druk» University, 2010. – 270 p.
6. Degenhardt L, Stockings E, Patton G, Hall WD, Lynskey M. The increasing global health priority of substance use in young people. *Lancet Psychiatry*. 2016;3(3):251–64. URL: [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(15\)00508-8](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(15)00508-8)
7. Holm S, Sandberg S, Kolind T, Hesse M. The importance of cannabis culture in young adult cannabis use. *J Subst Abus*. 2014;19(3):251–6.
8. Ismail R, Ghazalli MN, Ibrahim N. Not all developmental assets can predict negative mental health outcomes of disadvantaged youth: a case of suburban Kuala Lumpur. *Mediterr J Soc Sci*. 2015;6(1):452–9. URL: <https://doi.org/10.5901/mjss.2015.v6n5s1p452>.
9. Luikinga SJ, Kim JH, Perry CJ. Developmental perspectives on methamphetamine abuse: exploring adolescent vulnerabilities on brain and behavior. *Progress Neuro Psychopharmacol Biol Psychiatry*. 2018;87(Pt A):78–84. URL: <https://doi.org/10.1016/j.pnpbp.2017.11.010>
10. Nation, U. World Drug Report 2018 (United Nations publication, Sales No. E.18X.XI.9. United Nation publication). 2018. URL: <https://www.unodc.org/wdr2018>
11. Ritchie H, Roser M. Drug Use – Our World in Data: Global Change Data Lab; 2019. URL: <https://ourworldindata.org/drug-use>